

Аліна Рушак,
магістрантка педагогічного факультету
Тетяна Качак,
докторка філологічних наук, професорка,
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника, Україна

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ПРИРОДНИЧИХ УЯВЛЕНЬ УЧНІВ У ПРАКТИЦІ СУЧАСНОЇ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті розглянуто методи формування природничих уявлень у молодших школярів: наочно-демонстраційний, практично-дослідницький, інтерактивний та ігровий. Заакцентовано на використанні сучасних освітніх технологій, які сприяють розвитку пізнавального інтересу, дослідницьких навичок та екологічної свідомості учнів.

Ключові слова: природничі уявлення, початкова школа, формування уявлень, сучасні методи навчання, інтерактивні технології, молодші школярі.

Вступ

Формування природничих уявлень у молодших школярів є важливим завданням сучасної початкової освіти, оскільки саме в цей період діти активно пізнають навколишній світ і складають основи наукового мислення. Ефективність цього процесу значною мірою залежить від використання сучасних методичних підходів, які сприяють розвитку дослідницьких навичок, екологічної свідомості та усвідомлення взаємозв'язків у природі. Сучасна методика навчання природничих дисциплін у початковій школі передбачає використання інтерактивних методів, експериментальної діяльності, проєктних технологій та цифрових ресурсів. Це дозволяє учням не тільки засвоювати теоретичний матеріал, а й засвоювати отримані знання на практиці, розвиваючи критичне мислення та самостійність.

Мета статті – розглянути основні підходи та ефективні методи формування природничих уявлень у дітей молодшого шкільного віку.

Результати дослідження

Питання формування природничих уявлень як частини природних знань у молодших школярів розглядали такі науковці, як Т. Байбара, Н. Бібік, О.Грошовенко, І. Грущинська, Л. Нарочна, Н. Коваль, Л. Первільєва,

Л.Присяжнюк та ін. Дослідження показують, що цей процес є складним і вимагає від педагога не лише глибоких теоретичних знань і професійних умінь, а й здатності ефективно використовувати сучасні методи, прийоми та засоби навчання. З огляду на швидкий розвиток інноваційних педагогічних технологій, їхнє застосування стає особливо популярним для успішного формування природничих уявлень у молодших школярів.

Варто зауважити, що проблема формування природничих уявлень у молодших школярів залишається недостатньо вирішеною в сучасній освіті. Учні часто мають низький рівень засвоєння природничих знань, а також обмежені практичні навички та вміння. За словами дослідників (Т. Байбара, О.Біда, Т. Гільберг, Л. Телецька), багато дітей не можуть класифікувати рослини, проводити прості дослідження, виконувати базові практичні завдання чи відповідати на прості запитання. Наявність поверхневих знань у багатьох учнів часто перешкоджає здобуттю глибоких знань і розвитку мислення [2].

Природнича освіта є основою наукового світогляду, вона охоплює систему знань про природу, розбудову Всесвіту, методи його пізнання та основні закони. Через ознайомлення з навколишнім світом у молодших школярів формується сучасне наукове розуміння світу.

О. Грошевенко та Л. Присяжнюк слушно підкреслюють, що «природничі уявлення – це найперші, елементарні узагальнення. Без уявлень неможливе мислення, неможливий процес пізнання. Роль уявлень у процесі вивчення природи дуже велика: чим багатші у дітей уявлення, чим вони повніші за обсягом і точніші за змістом, тим краще розвиваються у дітей пам'ять і мислення. Уявлення є також необхідною умовою формування понять, розуміння учнями слів учителя, а також засвоєння матеріалу підручника» [4, с. 73]. Значення природничої освіти в початковій школі є важливим фактором для формування світогляду учнів. Вивчення природничих дисциплін сприяє розвитку пізнавального інтересу, допомагаючи дітям краще розуміти навколишній світ, усвідомлювати взаємозв'язки між природними явищами та

процесами. Завдяки природничій освіті учні отримують можливість розвивати дослідницькі навички через проведення простих експериментів і спостережень, що формує вміння аналізувати, робити висновки та пояснювати результати своїх досліджень.

Одним із ключових аспектів природничої освіти є виховання екологічної свідомості. Діти навчаються розуміти важливість збереження природи, раціонального використання природних ресурсів і відповідного ставлення до навколишнього середовища. Також природничі дисципліни сприяють розвитку інтегрованого мислення, оскільки вони пов'язані не тільки з наукою, а й з математикою, мовою, мистецтвом, що допоможе дітям усвідомити взаємозв'язок різних галузей знань [5, с. 22]. Формування природничих уявлень є основою системних знань про природу та її взаємозв'язки. Сучасні методисти акцентують увагу на необхідності чіткої алгоритмізації цього процесу, а також на наочній демонстрації взаємозв'язків у природі. Так, Т. Байбара наголошує на важливості формування елементарних екологічних та природних проявів і понять. Дослідниця підкреслює, що в цьому складному процесі ключову роль виконують засоби навчання, сучасні методи та технології.

«Головною особливістю початкових природничих уявлень є те, що саме вони закладають фундамент наукової картини світу, слугують основою ознайомлення молодших школярів із закономірностями природи» [4, с. 75]. Природничі уявлення є початковими узагальненнями, без яких неможливі ні мислення, ні процес пізнання. Вони мають важливу роль у вивченні природи: що більші, повніші та точніші уявлення дітей, то краще розвиваються їхня пам'ять і мислення. Уявлення є також необхідною умовою для формування понять, розуміння слів учителя та засвоєння навчального матеріалу. Формування системи природничих уявлень у молодших школярів є одним із ключових завдань навчального процесу в школі. Воно передбачає розвиток у дітей здатності переходити від конкретного до загального (від окремого факту

– до явища, від одиничного – до загального, від випадкового – до закономірного) і навпаки. Це завдання вирішується під час навчання та, на думку деяких дослідників, включає кілька важливих складових: словесне визначення, візуальне зображення та чуттєве сприйняття.

У сучасній освітній практиці розроблено різні методи, що забезпечують активне залучення дітей до вивчення природи [1], а відтак формування у них природничих уявлень, пізнавальних інтересів, наукового світогляду та екологічної культури. Одним із ефективних підходів є наочно-демонстраційний метод, який передбачає використання ілюстрацій, відеоматеріалів, гербаріїв та макетів. Візуальна інформація допомагає дітям краще розуміти природні явища та їх закономірності, сприяючи формуванню уявлення про світ. Практично-дослідницький метод дає можливість учням самостійно спостерігати за природою, вирощувати рослини, проводити дослідження, аналізувати результати та робити висновки. Це розвиває вміння ставити запитання, шукати відповіді та отримувати знання на практиці.

Інтерактивні технології сприяють активній співпраці дітей у процесі навчання. Групові проекти, спільні обговорення та дослідження екологічних проблем допомагають формувати відповідальне ставлення до природи та розвивати критичне мислення. Ігрові методи створення навчання більш цікавим і захопливим, однак рольові ігри, квести та вікторини мотивують дітей до активної участі у пізнавальній діяльності [3, с. 95]. Комплексне застосування різних методів дає можливість ефективно формувати природничі уявлення молодших школярів, розвивати їх дослідницькі навички, пізнавальну активність та екологічну свідомість, що є місцем для всебічного розвитку дитини.

Сучасні освітні технології значно розширюють можливості формування природничих уявлень у початковій школі, створюючи навчальний процес більш наочним, інтерактивним та захоплюючим. Використання цифрових лабораторій дозволяє проводити вимірювання температури, вологості, рівня

освітленості за допомогою сенсорних датчиків, що допомагає дітям практично засвоювати природничі знання. Віртуальна реальність відкриває новий підхід до вивчення природних явищ, що дозволяє переглядати тривимірні моделі тварин, рослин, мікроорганізмів, що робить навчання більш захоплюючим і доступним. Освітні онлайн-платформи сприяють інтерактивному закріпленню знань, створенню тестів, вікторин та дидактичних ігор, які стимулюють пізнавальну активність дітей. STEM-освіта забезпечує інтегрований підхід до вивчення природничих наук, поєднуючи їх із технологіями, інженерією та математикою. Виконання експериментальних проєктів розвиває дослідницькі навички, креативність і вміння працювати в команді. Сучасні технології сприяють активному залученню дітей до процесу пізнання природи, розвивають їхній інтерес до науки та допомагають формувати екологічну свідомість.

Т. Качак переконана, що «Ефективним засобом, інструментом формування екологічної компетентності здобувачів початкової освіти, формування знань про природу, моделей екологічно свідомої поведінки є дитяча література на екологічну тематику» [5, с. 193]. Робота з творами про природу таких авторів, як Зірка Мензатюк, Галина Гузовська-Корицька, Оксана Думанська, Андрій Бачинський, Віктор Полянко, Галина Пагутяк, Михайло Григорів, Галина Кирпа, Оксана Кротюк, Василь Голобородько, Мар'яна Савка, Анатолій Качан та інших, є важливою для формування природознавчих знань та уявлень учнів.

Висновки

Формування природничих уявлень у початковій школі є багатограним процесом, що потребує використання різних методів і технологій. Поєднання наочних, дослідницьких, інтерактивних і цифрових підходів сприяє розвитку пізнавальної активності, екологічної культури та практичного застосування знань. Використання сучасних методик дозволяє не лише ефективно

засвоювати природничі знання, а й формувати у дітей усвідомлене ставлення до навколишнього світу, що є основою для подальшого навчання та розвитку.

Список використаних джерел

1. Вознюк О. В. Формування екологічної свідомості в учнів початкових класів. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2018
2. Гільберг Т. Навчально-дослідницька діяльність на уроках природознавства. *Учитель початкової школи*, 2014. №7-8. С. 15– 17
3. Грошовенко О.П., Казьмірчук Н.С., Вікарчук Н.Г. Формування природничих компетентностей молодших школярів засобами проєктно ідіяльності. *Імідж сучасного педагога*. 2021.№1. (196). С.95-101.
4. Грошовенко О., Присяжнюк Л. Формування природничих уявлень молодших школярів. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2023. № 69. С. 71 – 80. <https://doi.org/10.31652/2412-1142-2023-69-71-80>
5. Качак Т. Б. Сучасна дитяча література як інструмент формування екологічної компетентності здобувачів початкової освіти. *Актуальні проблеми озеленення населених місць: освіта, наука, мистецтво формування ландшафту: матеріали Міжн. наук.-практ. конф.* (Тернопіль, 06-07 черв., 2024) [ред.кол. : В.М. Черняк (відп. ред.) та ін.]. Тернопіль : Вид. центр ТОКІППО, 2024. С. 190 – 194.
6. Кравець С. В. Підходи до формування природничих понять у початковій школі. *Початкова школа*. 2022. № 3. С. 21–28.